

Ο Ψηφιακός Τενόρος

Θεόδωρος Λώτης

25/04-23/05/2013

Στο τελευταίο τεύχος του «Πολύτονον» (τ. 58) παρέθεσα μια υποθετική (προς το παρόν) ιστορία. Ας φανταστούμε μια μουσική μηχανή: έναν ψηφιακό τενόρο, ειδικευμένο στην ιταλική όπερα, ο οποίος έχει σπουδάσει αυτό το είδος με κάποιον μέντορα/προγραμματιστή. Ο μέντορας, για πολλά χρόνια, προμηθεύει τον ψηφιακό μας τενόρο με καταιγισμό πληροφοριών για τη ζωή, την ηθική, τη μαγειρική, το ποδόσφαιρο και, φυσικά, την ιταλική όπερα. Ό,τι ακριβώς συμβαίνει και με έναν νεαρό σπουδαστή που ξεκινάει τη μαθητεία του σε κάποια μουσική σχολή. Στο τέλος της μαθητείας του, ο ψηφιακός τενόρος θα είναι έτοιμος να ξεκινήσει την καριέρα του, να επιλέξει σε πόσες και ποιες παραστάσεις θα τραγουδήσει, να διαμορφώσει την προσωπική του ερμηνεία. Η έως τώρα ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης δε μας επιτρέπει φυσικά να απολαύσουμε σύντομα μια συναυλία με τον ψηφιακό μας τενόρο. Μας δίνει όμως το έναυσμα να φανταστούμε τι ακόμη μπορεί να προσφέρει η ψηφιακή τεχνολογία, αναλογιζόμενοι ταυτόχρονα «...τις μακρινές συνέπειες των πράξεών μας σε ζητήματα αισθητικής και ηθικής»¹.

Ο Nickolas Collins στο άρθρο του “Trading Faures: Virtual Musicians and Machine Ethics” παραδέχεται την ολοένα αυξανόμενη ικανότητα των μηχανών να μιμηθούν και να αναπαράγουν την ανθρώπινη μουσικότητα. Οι μηχανές είναι ικανές να ακούν, να κωδικοποιούν, να μαθαίνουν, να μιμούνται και να αναπαράγουν μουσικά ύφη και δομές. Είναι ικανές για παράδειγμα, να κρίνουν ποια συγχορδία είναι η καταλληλότερη σε μια αρμονική αλυσίδα για μια δεδομένη στιγμή και με ποια δυναμική θα ακουστεί. Ο ρόλος τους όμως παραμένει παρασκηνιακός σε σχέση με αυτόν του μουσικού/συνθέτη. Καμία αναγνώριση δεν έχει παραχωρηθεί στις μηχανές για τη σύνθεση ή την εκτέλεση ενός έργου. Καμία δόξα. Οι ίδιες οι μηχανές άλλωστε δε θα μπορούσαν να απαιτήσουν ακόμη κάτι τέτοιο, στον κόσμο τουλάχιστον της λόγιας ή κλασσικής μουσικής.

Στη μουσική pop όμως, οι ψηφιακές σταρλέτες της Ιαπωνίας ακολουθούνται από θαυμαστές, τον αριθμό των οποίων θα ζήλευαν πολλοί διάσημοι αστέρες. Η νέα γενιά των Ιαπώνων μεγαλώνει με το ψηφιακό ολόγραμμα της Hatsune Miku, γνωρίζοντας ταυτόχρονα παλαιότερους αστέρες που δε βρίσκονται στη ζωή, μέσω των ολογραμμάτων τους σε ζωντανές συναυλίες². Ένα ολόγραμμα, όσο εικαστικά πειστικό και να προβάλλει, δεν εμφορείται από προσωπικότητα και συνείδηση. Παραμένει μια ρεαλιστική, ταυτόχρονα όμως άυλη απεικόνιση. Το γεγονός παραμένει πως οι χιλιάδες θαυμαστές των ανερχόμενων Kagamine Rin και Len Mīgikata, τις θαυμάζουν επειδή ακριβώς δεν είναι ανθρώπινες³, επειδή όταν τελειώνει η συναυλία διαλύονται στα pixel τους, επειδή αποτελούνται από φως και αριθμούς. Η λατρεία του κοινού δεν απευθύνεται στο αθώο πρόσωπο με τις κοτσίδες,

¹ Nick Collins. *Trading Faures: Virtual Musicians and Machine Ethics*. [Leonardo Music Journal Volume 21, 2011](#) σελ. 35-40.

² Θρυλική έμεινε η ζωντανή εμφάνιση του ολογράμματος του εκλειπόντος από το 1996 ράπερ Tupac στο φεστιβάλ της Coachella Valley το 2012.

http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=TGbrFmPBV0Y

³ <http://www.hypebot.com/hypebot/2012/11/music-without-musicians-pt-2-live-performances-by-digital-pop-stars-in-japan.html>

αλλά στη μηχανή, η οποία ως ένας άλλος άνθρωπος στα παρασκήνια δίνει ζωή και νόημα στο ολόγραμμα.

Τι θα συμβεί όμως όταν οι εξελίξεις στις τεχνολογίες ανθρωποειδούς ενσωμάτωσης, κατανόησης ανθρώπινων συμπεριφορών και εμφύτευσης συνείδησης σε άπνοες μηχανές, επιτρέψουν τη δημιουργία και εκπαίδευση του ψηφιακού μας τενόρου; Το σίγουρο είναι πως ένας τενόρος (ακόμη και ψηφιακός) που γνωρίζει από κουζίνα, ποδόσφαιρο και ιταλική όπερα, έχει αναπτύξει ένα είδος ολιστικής συνείδησης και αντίληψης του κόσμου. Και όπου υπάρχει ολιστική συνείδηση απαιτείται και η διαμόρφωση ενός χάρτη ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Ο τενόρος της ιστορίας μας θα είναι ατομικά υπεύθυνος για τις επιλογές του, για τον προγραμματισμό των συναυλιών του, πιθανώς να είναι δύστροπος στις συνεργασίες του ή να περνά μακρές περιόδους αφωνίας.

Επιπλέον, ένα πλαίσιο ρομπο-ηθικής ή ηθικής των μηχανών θα πρέπει να καθορίζει και την κοινωνική ενσωμάτωση του τενόρου. Παρότι δεν έχει ακόμη διαπραχθεί φόνος με πρόθεση ή δόλο από μηχανή, τι θα συμβεί αν ο τενόρος διαπράξει έγκλημα πάθους στα παρασκήνια; Με ποιο νομικό πλαίσιο θα δικαστεί και ποια ελαφρυντικά θα του αναγνωριστούν;

Κυρίως όμως τα ερωτήματα που προκύπτουν σχετίζονται με τις αισθητικές και ηθικές αξίες που θα πηγάζουν από τη μουσική του τενόρου μας. Πόσο ελεύθερη θα αφαιρεθεί η συνείδηση της μηχανής να παράξει μουσική ανεξάρτητη από κοινωνικές συμβάσεις και τρέχουσες αισθητικές; Σε τι είδους ακροατήρια θα απευθύνεται ο ψηφιακός τενόρος και με ποια οικονομικά ή κοινωνικά κριτήρια θα τα επιλέγει; Πόσο πιθανό είναι να ακούσουμε τον Καρούζο να τραγουδά και πάλι και ποια θα είναι η εκπαιδευτική διαδικασία που θα επιλεγεί, γνωρίζοντας εκ των προτέρων ότι εκπαιδεύουμε τη μηχανή “Καρούζο”; Ποια θα είναι η αντίδραση των θαυμαστών του Καρούζο απέναντι στη μηχανή “Καρούζο”, η οποία απαλλαγμένη από τη φυσική φθορά των φωνητικών χορδών θα μπορεί να τραγουδά αδιάκοπα, καταστρέφοντας μέσα στην άφθαρτη αιωνιότητά της το μύθο του πρότυπου που κλήθηκε να συνεχίσει; Οι απαντήσεις σε αυτά και άλλα ερωτήματα δεν μπορούν να προέλθουν από εργαστηριακές υποθέσεις. Θα δοθούν από τον ίδιο τον τενόρο και τους ακροατές του.

Μπορούμε όμως να προχωρήσουμε σε κάποιες υποθέσεις. Κάθε οργανισμός που εμφορείται από συνείδηση εκπαιδεύει τις επόμενες γενιές του είδους του. Θα είναι φυσικό επακόλουθο λοιπόν, η μηχανή του παραδείγματός μας να εκπαιδεύσει τις επόμενες μηχανές, αντικαθιστώντας τους αρχικούς μέντορες/προγραμματιστές. Ο ίδιος ο τενόρος μας θα γίνει δάσκαλος μιας δεύτερης γενιάς μηχανών/τραγουδιστών, οι οποίοι με τη σειρά τους θα εκπαιδεύσουν τους επόμενους. Με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο ο μαθητής εμπεριέχει τον δάσκαλό του αλλά και διαφέρει από αυτόν, οι μηχανές θα εξελίσσονται με τρόπους που δύσκολα μπορούμε σήμερα να φανταστούμε. Αν δεχτούμε όμως ότι η εξέλιξη της ολιστικής συνείδησης προέρχεται κυρίως από τη συνεχή αμφισβήτηση της εκπαίδευσης, της καθιερωμένης δηλαδή γνώσης, μπορούμε να υποθέσουμε ότι κάποιες από τις μελλοντικές γενιές των μηχανών θα αντιδράσουν στο μοντέλο εκπαίδευσής τους. Τι είδους ρήξεις θα δημιουργηθούν και σε ποιους μοντερνισμούς θα οδηγήσουν; Θα θεωρηθούν ακαδημαϊκές οι αρχικές μηχανές και πώς θα αντιδράσουν σε μια τέτοια κατηγοριοποίηση;

Το σημαντικότερο όμως ερώτημα που προκύπτει είναι για πόσο καιρό οι μηχανές θα δέχονται να υπηρετούν ένα πολιτιστικό και μουσικό μοντέλο εμφυτευμένο σε αυτές από τον άνθρωπο και άρα ξένο προς αυτές. Μπορούμε και πάλι να υποθέσουμε ότι η ύπαρξη συνείδησης θα τις οδηγήσει σε αντίδραση και απομάκρυνση από το αρχικό μοντέλο και στη δημιουργία μιας νέας μουσικής, μιας πραγματικής μουσικής των μηχανών, δημιουργημένη από τις μηχανές και απευθυνόμενη σε αυτές.

Η προσπάθεια δημιουργίας ελεύθερα σκεπτόμενων και ανεξάρτητων μηχανών μπορεί να οδηγήσει μελλοντικά σε απόλυτα νέες μουσικές πρακτικές, σκέψεις και μεθοδολογίες. Έναν αιώνα μετά την έκρηξη του φουτουρισμού, μια τέτοια προοπτική φαίνεται πιθανή αν και απόμακρη. Τόσο ο Καρούζο όσο και η Hatsune Miku μοιάζουν προς το παρόν να αγνοούν τις εξελίξεις που συνδέονται με το όνομά τους. Διαφορετικοί και μακάριοι συνδέουν το παρελθόν με το παρόν, την αγάπη της μουσικής με τη λατρεία της μηχανής, δίνοντας το έναυσμα για τη μελλοντική εξέλιξη της μουσικής δημιουργίας.